

oktatásbeli, methodikai ügyességét, hanem még inkább nevelői eljárását és erkölcsi egyéniségét; és kétségkívül módot fognak találni arra is, hogy az esetleges hiányokat pótolassák, a bajokra pedig orvoslást találjanak; azonkívül pártatlan igazságérzetükkel a tanítóság bizalmát megnyervén, erősíteni fogják a tanítói egészséges közszellem kifejlődését is. Megtörtént ez eddig is igen sok helyen; de ezután kétségkívül mindenütt így lesz.

Végre meg kell emlékeznünk még egy fontos tényezőről: magukat az iskolafenttartókat értem. Az ő tisztük lesz a modern magyar népiskolának azt a keretet megadni — helyiségben, felszerelésben és javadalomban — mely a sikeres működésnek feltétele. A népnevelő ne legyen kénytelen a betevő falatért kinlódni s családjá jövőjéért aggódni, hanem élhessen teljesen hivatásának. Azoknak a ronda, egészségtelen odúknak, mikben ma még a népiskola nem egy helytt meghúzódik, lassankint el kell tűnniök, hogy a tisztaság és jóízlés tükörévé váljék s testileg, lelkiileg épüljön benne és második otthonának tekintse a gyermek, a ki beléjár. A felszerelés tegye lehetővé a tananyag rendszeres feldolgozását. A tanítói javadalom pedig legyen művelt emberhez illő, hogy tanítói pályára ne csak végszükségből az lépjen, ki egyebütt nem bír boldogulni, hanem mindenki, a kit hajlama, hivatottsága e nehéz, de szép pályára vonz.

Minél többet fognak áldozni az iskolafenttartók iskoláik javalmazására, annál dúsabban fognak azok gyümölcsözni s annál feljebb fog a nép erkölcsi és értelmi színvonala emelkedni, idővel pedig majd anyagilag is annál könnyebben boldogul.

A Wlassics miniszter rendeletének csakis így lehet meg a várt eredménye.

cő.

IRODALOM.

Ujabb német szótárak.

Különösen Simonyi-Balassa szótára.

Az iskolák német nyelvtanítására évről-évre több a panasz fönt és alant. A német nyelvtanítási segédeszközökkel pedig úgy vagyunk, hogy mindeddig a magyar irodalomban egyetlenegy komolyabb és önállóbb kísérlet történt hasznavehető szótár készítésére, ez is csaknem félszázaddal ezelőtt, a mikor *Ballagi* megszerkesztette mind e mai napig domináló, de már rég elavult munkáját. Mintegy két évtizeddel ezelőtt egyik nemrég elhunyt nyelvészünk, *Volf György*, keltett reményt ez irányban a

szakkörökben; a remény azonban füstbe ment, mert Volf a szótárat megkezdte ugyan, de hogy hogy nem, egyszerre abbahagyta.

Közben pedig vadhajtásként burjánzottak fel Ballagi szótárának megrovidított, átalakított, rontott, javított utánzatai. Egy pillantást kellett beléjük vetni s az ember mindjárt tudta, hogy csak a nyakravaló más, egyébként pedig ugyanaz. Az iskolák pedig csak tengődtek tovább is oly szótárakkal, melyekben úgyszólván semmi segítséget sem nyert a tanítás, mert nyelvtani formákat, szólásokat, sőt orthographiát is ezekben a tanuló hiába keresett, magyar nyelvérzéke pedig alaposan romolhatott.

Ily körülmények között csak örömmel emlékezhetünk meg az elmúlt két esztendőről, melyek két oly derék szótárat hoztak, mint a *Hoffman Frigyesé* és *Wolff Béláé*. Egyik sem vindikálja magának a «nagy» vagy akár csak «kézi» szótár nevet, mindkettő csak zsebszótár, a mi irodalmunkban azonban két év alatt valósággal nagy szótárt pótoltak. A Hoffmané egy külföldi czég kiadványa, nem az iskola, hanem inkább a közönség használatára készült, e mellett orthographiája sem a hivatalosan elfogadott osztrák orthographia; ezért — bár nagy gonddal s mindkét nyelvnek biztos ismeretével fölfegyverkezve iratott — a mi iskoláinkban nem használható, a mire különben nem is tart számot. Wolff szótára azonban mindazon jó tulajdonokkal kínálkozik, a melyek csak egy jó iskolai szótárban kívánatosak. Az orthographiára, nyelvtani alakokra, vonzatra nézve teljesen megbízható tájékozást nyújt. Nemcsak a főnevek nemét, többesét, hanem genitivusukat is, az igéknek nemcsak három főidejét, hanem minden szükséges alakját, sőt még az igekötőkkel való összetételének módját is megjelöli. A mellékeveknek fokozásáról is felvilágosít. Azt is megtudhatja belőle a tanuló, hogy egyes nagyon elváltozott igealakok mely igénél keresendők (pl. mass l. messen). E mellett a szavak jelentéseit sokkal logikusabb sorrendben, magyarosabban adja, mint eddigi szótáraink, a szólások fordítására is mindenütt nagy gondot fordít. Szóval Wolff szótárának kalauzolása mellett tanulóink könnyű módon praeprálhatják a nehezebb szöveget is. A magyar-német részben megtalálja a tanuló nemcsak magát a szót, mint holmi természeti tárgyat, hanem mint a mondatnak élő tagját vonzatával, jelentésárnyalatával együtt, megtalálja a legszokottabb kifejezéseket s, a mi a fődolog, nem rendetlenül halomszámra odavetve, hogy belőle találmra válogasson, a legelső vagy a legrövidebbet, hanem rendszeren csak egyet-kettőt és megmagyarázva. Ime Wolff szótárának jelességei és iskolai használatra ajánló tulajdonságai.

Mindennek azonban csak az iskola vehette hasznát. A zsebszótár mégis csak zsebszótár. Bármily örömmel fogadtuk s bármily gyorsan talált utat egyszerre csaknem minden középiskolába: a várva-várt, a

nyelvtudomány teljes apparatusával s a tudomány és irodalom követelményeinek kielégítésére hivatott német szótár megalkotása még mindig nyílt kérdés maradt irodalmunkban.

Ennek az égető szükségnek megszüntetését várhatjuk s előre jelezhetem, hogy méltón várhatjuk azon értékes, igazi tudással és hangyaszorgalommal összeállított kis remek műben, a melynek első kötete e hetekben került ki a Franklin-Társulat sajtójából *Simonyi Zsigmond* és *Balassa József* kiváló nyelvészeink szerkesztésében.

A «Német-magyar szólások» című akadémiai pályadíjat nyert mű tudós szerzője a modern nyelvtanítás egyik legkiválóbb hazai művelőjével egyesült, hogy mindketten tudományuk és kitűnő pædagogiai érzékük ritka erejével létrehozzanak egy oly művet, a melyet két hónapi tanulmányom után bátran merek eseményszámba menő irodalmi jelenségnek nevezni.

Míg a Wolff-féle derék iskolai szótár a mindennapi szükséget tisztességesen kielégíti, addig a Simonyi-féle kézi szótár a tudomány és irodalom legaprólékosabb követelményeinek is megfelel, nemcsak kézikönyv, hanem valóságos tudományos munka, a mely nyelvtudományunk három évtizedes fejlődésének összes vívmányait élénk tárja. Megtaláljuk benne a Nyelvőr és legjobb stilsztáink vállvetett munkálkodásával megtisztított és finomított romlatlan magyar nyelvet nemcsak szavakban, hanem szólásaiban, fordulataiban, sőt mondat szerkesztésében is, megtaláljuk a synonymáknak pontosan körvonalozott s csaknem teljes jegyzékét, felöleli ez a népnyelvből és régi nyelvből mindazt, a mit az irodalmi nyelv asszimilált, s örömmel látjuk eltávolítva mindazon magyartalan kifejezéseket és idegenszerű fordulatokat, a melyek összes eddigi szótárainkat elrútították. Mellőzve minden, a mi salak és fölhasználsa csaknem minden, a mi szinarany. Lehetetlen a magyar nyelv és stílus igaz barátjának elragadtatás nélkül szólni e német szótárról, a mely ily fényesen oldotta meg feladatát.

Nehogy azonban ismertetésem csak csillogó magasztalásként tűnjék fel, álljon itt röviden és általános vonásokban feltüntetve e szótárnak néhány oly jelessége, melyekkel nemcsak összes magyar előzőit felülmúlja, hanem a külföldi legjobb szótárak bármelyikével is versenyezhet.

1. A *kiejtést* és *hangsúlyozást* gondosan és ügyesen megjelöli, a hol csak szükséges. A többek közt csak a *ß* betű kétféle kiejtésének jelölését emelem ki. A *v* hangot zárójelbe tett (*v*.) betűvel különbözteti meg az *f* hangtól. Pl. *Virtuös* (*v*.) és *Verä*.

2. Az *orthographiában* teljes tájékozást nyújt (*gießen — goß — gegossen*; *leben — du ließ — er ließt*), még a nagy kezdőbetűk használatát is pontosan megmutatja (*Römer — römiſch*). Kíváncsinos lett volna még.

hogy az effajta kifejezések írásmódját is világosan megjelölte volna, mint: *zustande kommen* és *im Stande sein*.

3. A *főnevek* nemét, többesét, genitívusát és esetleg eltérő alakjait is pontosan felsorolja. Pl. *Herr der* (=n =en), *Rath der* (=es *Räthe* és *Rath=* *schlage*). Ez utóbbinál és az ehhez hasonlóknál nem ártott volna a kétféle többes különböző jelentését is feltüntetni.

4. A *mellékevek* közép- és felső fokát is megjelöli, a fokozhatatlanok mellől a fokragot elhagyja, sőt a *prædicativ* használatúakról (pl. *fund*) még ezt a körülményt is felemlíti. Sajnos, hogy egynél-kettőnél (*brach*, *irre*) ez a jelölés elmaradt.

5. Az *igéknek* nemcsak főalakjai, összetételük minősége, hanem vonzatuk is nagy gonddal van feltüntetve. Pl. *denfen* (*ich* *bachte*, *gebacht*) *intr.* (*h.*) *an* *in* v. *etw.* *denfen*, *vkire*, v. *vmire* *gondol*; *an-fommen* és *be-fommen*, *durch-leben* v. *durchleb'en*.

6. Az *előjárók* mellett azoknak összes, a magyartól eltérő functionái fel vannak sorolva és könnyebb példákkal megvilágítva. Így pl. az *an* előjárónak jelentése négy csoportba van osztva, u. m. I. A) *dativussal* 1. hely, 2. idő, B) *accus.* 1. hely és irány, 2. *határozatlan szám.* Ezután következik az *an-nak* határozószói szerepe két csoportban és végül *igekötői* szerepe.

7. A *kötőszavaknak* jelentései mondattani functionák szerint vannak csoportosítva. Legtalálhatóbb a *daß* kötőszó magyarázata három csoportban (*önállóan*, *határozószóval* *kapcs.* és *óhajtó mondatban*).

8. Legbecsesebbek a szótárnak a jelentéstanba és a szólásmódok ismertetésébe vágó adatai. Ezek nemcsak a német szöveg alapos megértésére, hanem szabatos és törőli metszett magyaros stílus elsajátítására is vezethetnek. Egyik legsikerültebb szómagyarázata e tekintetben a *hoch* szó csoportja. Valóságos kis nyelvtudományi munka, melyben mindkét nyelv szellemének legfinomabb sajátosságai oly világosan és részletesen tárulnak elénk, hogy csak ennek az egy cikknek az olvasása is bárkit meggyőzhet a felől, hogy a Simonyi-Balassa-féle német-magyar szótár megjelenése nagyon fontos haladást jelez a magyar nyelvtudomány történetében.

Ezen jelenségeken kívül, a melyek egy része már a Wolff és Hoffman-féle szótárakban is felfedezhető volt, megemlíthetem még azt, hogy az újabb tudományos és közéleti szavakra is — melyek jórésze még a németországi szótárakban is hiányzik — kiterjedt a szerzők figyelme, továbbá, hogy a közhasználatú idegen szavakat is felvették könyvükbe, úgy, hogy az még idegen szótárt is pótol, s végül, hogy a függelékben a magyar szavak nyelvtani alakjait is összeállították, ami a magyarul tanuló idegenekre nézve igen fontos. De ki tudná e szótár összes fényoldalait elszámolni? Valóságos kincses bánya ez

mindazokra nézve, kik akár a magyar, akár a német nyelv szellemébe mélyebben be akarnak hatolni.

ENDREI ÁKOS.

**A «Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte»
és legújabb kiadványa.**

Egy hatalmas kötet van előttem, mely fennen dicséri egy gazdag nemzet szellemi erejét, és egy lelkes tudós páratlan szorgalmát. *Egy szak egy nyelven egy évben* írt irodalmának csak a bibliographiája — 1243, lap! S e rengeteg anyagot *egy ember* szerkesztette, ki élete javarészt annak a feladatnak szentelte, hogy nemzete nevelés- és oktatásügyének történetéhez, a múltéhoz ép úgy mint a jelenéhez, összegyűjtse a forrásokat. Közel 20 évvel ezelőtt hozzáfogott Kehrbach Károly, egy nagy-készségű német «Privatgelehrter,»* — Németországon tudvalevőleg így hívják a semmi hivatalos kötelékbe nem tartozó tudósokat — iskola-történelmi tanulmányok szervezéséhez és buzgó munkálkodásának első terméke volt a «Monumenta Germanæ Pædagogica» című gyűjtemény. Első sorban e nagyszabású vállalat biztosítására, de egyéb idevágó munka végzésére létesült 1890-ben a «Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte», melynek Kehrbach a főtítkára.

E társaság céljait érdekesen megvilágítja egy kis brochure, melyet nemrég közzétett. A mult idők értelmi és erkölcsi műveltségének forrásait — ugymond e kis füzet — csak úgy lehet egész teljességükben felfedezni, ha az egész nevelés- és oktatásügyet, az egyetemtől fogva a falusi iskoláig, felkutatjuk és a messzeágazó, nagyobbára még ismeretlen anyagot gyűjtik, rendezik és közzéteszik. A pædagogia története régebben inkább csak a neveléstudomány, a rendszerek, elméletek, methodusok történelme volt; uralkodott benne az életrajzi és systematikus elem. Ellenben hiányzott a mult korok pædagogiai valóságának a rajza, azaz annak a leírása, hogy mi létezett tényleg e téren. Az erre vonatkozó szét-szórt, nagyobbára még elrejtett anyagnak jelentőségét sokszor még nem becsülik eléggé. Ha a nyilvános könyvtárak a tudományos irodalomnak gyakran csak ephemer jelenségei mellett a felső és alsó iskolák oltatásában használt segédeszközöket, a tankönyveket is gyűjtötték volna, akkor nem volnánk annyiszor majdnem minden alap híján évtizedek egész sorára nézve, mikor azt akarjuk megállapítani, hogy tényleg mit tettek az iskolákban, nem pedig csak azt, mit kellett volna tenni a felülről jött rende-

* Kehrbach egyébként szélesebb körökben ismeretes a Reclam Universalbibliothek-jében megjelent Kant kiadásairól, valamint az évek óta folyó Herbart-kiadásáról.